

Overweging bij 1 Koningen 21:1-19: Rechtvaardigheid

1. Onrechtvaardigheid en beeldvorming

Meditatie

In de boeken Koningen kijken de joodse vertellers tijdens de ballingschap terug op de eigen oorsprong: wat is er misgegaan toen Israël nog een zelfstandig koninkrijk was? De mensen zonder houvast zoeken figuren uit hun geschiedenis om zich mee te identificeren.

Achab wil van Naboth een wijngaard kopen. Voor Achab grenst het aan zijn gebied. Hij wil het uitbreiden om er een groentetuin van te maken. De koning zal geen gebrek aan doperwten hebben gehad. Het gaat hem erom dat de grond productie gaat opleveren. Met de uitbreiding kan hij efficiënt zijn domein en zijn inkomsten vergroten. Maar Naboth wijst het schijnbaar redelijke aanbod van de hand. Gefrustreerd wentelt Achab zich in boosheid. 'Ben jij nu de koning?' vraagt Izebel hem. De vraag 'Ben jij nu de koning?' impliceert een bepaald beeld van een leider: machtig, alleenheerser. Izebel spreekt hem aan op beeld van macht. Achab was weliswaar gefrustreerd en boos, maar leek Naboths 'nee' te hebben geaccepteerd. Maar deze vraag raakt hem. Hij wil niet tekortschieten in de verwachtingen die er zijn van een koning. Hij wil een sterke leider zijn. Izebel treft zijn ego. En zij krijgt de vrije hand. Zijn vrouw is, ironisch genoeg, nodig om die sterke leider te zijn.

We laten ons vaak sturen door de verwachtingen waarmee anderen naar ons kijken. We willen niet falen tegenover de verwachtingen van anderen. In trainingen aan studenten vragen we vaak welk schrikbeeld zij hebben voor wat er zou kunnen gebeuren tijdens een bestuursjaar. Steevast geven ze aan: falen, afkeur, mislukken. Hoe anderen je zien, is belangrijk voor je eigenwaarde. Hoe zien ze je vanuit je vereniging, vanuit de universiteit, vanuit een toekomstige werkgever? Hoe zien je ouders en je vrienden je?

En precies op die manier zijn we kwetsbaar voor framing door die anderen. Een situatie wordt zo voorgespiegeld dat je er als vanzelf in meegaat. Wat gebeurt er eigenlijk als Izebel vraagt 'Ben jij nu de koning?' en Achab gaat daarin mee. Wie heeft hier dan werkelijk de leiding?

Vraag

Wanneer laat je je sturen door de verwachtingen die anderen van je hebben? Door het beeld dat anderen je voorspiegelen?

2. Manieren van zien

Meditatie

Wat staat er voor Naboth op het spel? De wijngaard is al generaties in bezit van het geslacht van Naboth. Zijn familie is ermee verworteld. Zij hebben er lief en leed gedeeld, zij zijn er geboren, opgegroeid, hebben kinderen gekregen en zijn er overleden. De wijngaard, die Achab wil veranderen in een productiegebied, staat voor het genieten van het leven. Hoe redelijk het aanbod van Achab aan Naboth ook klinkt – een vergoeding, of een beter stuk –

het land is niet te koop. Het lijkt of Naboth zegt: 'ik heb het geërfd, het is niet van mij, het is van mijn familie.'

Met het ombrengen van Naboth zijn zijn nakomelingen (als zij er zijn, ze worden niet genoemd) hun thuis verloren. De wijnstruiken worden gerooid. Zowel de mensen als de planten raken ontworteld.

Het zijn twee verschillende manieren om naar het land te kijken: Voor Naboth is het land de plaats waar mensen mee verworteld zijn, als een conditie dat het leven goed kan maken. Waar zij van het leven kunnen genieten. Het land staat voor verbinding: met familie en burens, en ook met de mensen voor ons en degene die nog na ons komen. Maar Achab ziet het land als productiemiddel. Het moet zijn inkomsten vergroten en de basis voor zijn machtspositie versterken. Goed leven is voor Achab een versterking van de eigen positie, van de status en invloed. De wijngaard en de groentetuin. Het zijn twee manieren om te kijken naar wat goed leven is.

Wat economisch van belang is krijgt uiteraard ook in onze samenleving veel waarde toegekend. Degene met een goede baan, met invloed telt het meeste mee. Er zijn lijstjes voor als de Quote 500 en de verkiezing van de meest invloedrijke Nederlander. Dit is de blik vanuit de samenleving: de manier waarop we – in Nederland – als samenleving elkaar zien, wat we van elkaar verwachten. Het is de blik waarmee Jinek en Beau hun gasten uitkiezen: welke onderwerpen zijn goed voor de kijkcijfers. De blik waarmee in talentenshows naar kandidaten wordt gekeken: de competitie vormt de basis voor een geslaagd leven, en een piramide heeft altijd een smalle top.

Maar er is ook een andere manier om naar het leven te kijken. Een andere blik is die van de basale inbedding van het leven. Hoe we zijn ingebed in onze familie, in onze vriendenkringen. Hoe we verbonden zijn met mensen op wie we kunnen terugvallen. Met mensen die je wil volgen in hoe het met hen gaat. En hoewel die manier van kijken in onze samenleving een individuele of privé-aangelegenheid is, is de behoefte eraan niet minder groot. Aan die eerdergenoemde studenten vragen we tijdens trainingen: welke mensen zijn voor jou belangrijk? In welke relaties ben je ingebed? Wie trekt er met je mee? Er is bijvoorbeeld een moeder die je begrijpt, of een vader die een inspirerend voorbeeld is, of er zijn vrienden die je op een spoor zetten omdat ze zien wat goed voor je is. Of die mensen zijn er juist niet, maar je verlangt juist sterk naar zo iemand. Vanuit die vraag komt het bestuurswerk in een ander licht te staan. En zo ook je studieprestaties, of je baan of bezit.

Vraag

Herken je de twee manieren van kijken, de twee 'blikken'? Welke mensen zien hoe het echt met je gaat, buiten je positie of prestaties om? Bij wie liggen je wortels?

3. Vrij worden om te zien

Meditatie

De plaatselijke leiders zullen hun bedenkingen hebben gehad bij Izebels verhaal over Naboth. En toch gaan ze erin mee. 'Dan moet je de koning maar niet tegenwerken' hebben ze mogelijk gedacht. Ze gaan mee in de framing van Izebel: Naboth als lasteraar van dat wat hen heilig is, de koning en hun god. En zo kan de manier waarop Achab naar het land kijkt en naar zijn koningschap, overheersen. Het gezichtspunt van Naboth krijgt geen ruimte binnen de gevestigde orde van de Israëlitische samenleving. Macht is nooit het bezit van één persoon. Macht zit in de manier van kijken van een grote groep mensen, die alleen samen die macht in stand houden. Zij staan samen een bepaalde manier van leven voor, en

daardoor kan er één bovenaan staan. De top van een piramide staat enkel boven als de basis hem draagt.

De enige die Naboth ziet in het onrecht dat hem wordt gedaan is Elia. Anders dan de plaatselijke leiders is Elia vrij om Naboths perspectief te zien: en wat er voor hem op het spel staat. Wat maakt mensen nu vrij om dit tegendraadse perspectief te zien? Hoe kun je je onttrekken aan de dominante manier van kijken?

Vorige week vertelde een studente: 'Ik deed gymnasium en mijn oudere broer mbo. Ik was het slimme zusje, paste in de verwachtingen van mijn ouders. Hem werd voorgehouden om zo hard te werken als ik, en zijn sterke sociale kant werd niet gezien. Nu tijdens mijn opleiding haalde ik een zesje en ik was zwaar teleurgesteld. En hij zei: 'he he, eindelijk'. En ik was opgelucht.'

De opluchting is veelzeggend. Je onvermogen ervaren op een bepaald gebied schept ruimte. Verwachtingen – van jezelf of door anderen – drukken op iemand. Als je niet langer kunt voldoen aan de verwachtingen raak je verlost van dat gewicht. En de ogen gaan open voor een andere laag in het leven. Deze momenten verbindt de theologe Ginzburg met God. Ginzburg schrijft: *'... dat, als God bestaat, hij zich altijd op die momenten en op die plaatsen bevindt waar iemand zich ontdoet van het loden gewicht van zijn eigen wezen en zijn ogen opricht uit het donkere en giftige gisten van zijn eigen geweten. Hij kijkt naar zichzelf alsof hij naar een ander kijkt, hij kijkt naar zijn naaste als zijn naaste en hij kijkt naar God als God.'* (Geciteerd in Van zichzelf bevrijd, Van Riessen, p16)

Zelf door de verwachtingen heen zakken – of dichtbij mensen blijven die het niet meer volhouden – , maakt je nuchter tegenover alles wat er wordt voorgespiegeld aan geslaagd leven. Natuurlijk is ambitie positief, maar alleen als het is ingebed in gezonde verhoudingen. Om deze reden is de verbinding met de buitenstaander centraal in de joods-christelijke traditie. Die verbinding maakt mensen als Elia vrij om oog te hebben voor Naboth. Het maakt vrij om tegen de verwachtingen in de samenleving in te zien wat rechtvaardig is. Daarom bijvoorbeeld organiseren we met studenten een dialoog tussen studenten en gevangenen, of met een dader van kindermishandeling, of met aanhangers van rechts-populistische partijen. In kerk en buurtwerk of studentenpastoraat, of andere vormen van categoriaal pastoraat, bewaren we als kerk die verbinding. Die kerkvormen zijn niet een 'extra' waarin de kerk iets maatschappelijks doet: ze zijn van vitaal belang voor de christelijke traditie. Alleen door open te staan voor mensen in een andere sociale positie kan een geloofsgemeenschap met frisse ogen naar de samenleving kijken, en een rechtvaardige blik te vormen.

Het is in omvang bescheiden. Maar het kan *'een aanstekelijk effect hebben, alsof een golf onverwacht de andere kant op rolt.'* (Van Riessen, Van zichzelf bevrijd)

Vraag

Vraag: Zijn er momenten in je leven waarop je niet kon voldoen aan de verwachtingen 'in de samenleving'? En heeft dat je opgelucht, vrijer gemaakt? Of juist niet?

Rob van Waarde, 2019-12-22

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl